

PARİS'TE ÇIKAN "LA REVUE DES DEUX MONDES" DA 1871-1971 YILLARI ARASINDA YAYINLANMIŞ TÜRKİYE VE TÜRKLERLE İLGİLİ MAKALE- LER BİBLİYOGRAFYASI

Hazırlayan: Doç. Dr. Ali ÖZÇELEBİ

Yalnızca Fransa'da, matbaanın bulunuşundan günümüze kadar, Türkiye ve Türkler üzerine basılmış kitapların (1) bir araya getirildiğinde büyük bir kütüphaneyi doldurabileceğini, yine bu ülkedeki gazete ve dergilerde aynı konuda yayınlanmış makale ve küçük araştırma yazılarının bibliyografyasının ancak birkaç büyük ciltte verilebileceğini kolayca söyleyebiliriz.

Bibliyografya çalışmalarının ve yayınlarının halen çok sınırlı olduğu ülkemizde, yabancı ülkelerde Türkiye ve Türklerle ilgili kitap ve makaleleri içeren katalogların, bibliyografyaların yokluğundan söz edip yakınmak yersiz. Yalnızca bir derginin yüz yıllık bir dönemini taramayı ve yine sadece XIX. yüzyılda ve edebiyat dalında, yurdumuz ve sakinleri ile ilgili, basılmış Fransızca kitapların bir bibliyografyasını yapmayı denemekte olan biri olarak bu işin ne denli uzun zaman isteyen, güç bir uğraş olacağını biliyoruz.

Bugüne kadar bu konuda yapılmış, rastladığımız ve sözü edilmeye değer tek araştırma, Ahmet Türker ACAROĞLU tarafından 1952 yılında Paris'te, "Essai de documentographie analytique par matière de documents en langue française relatifs aux Turcs et à la Turquie, 1519-1952. (1519-1952 yılları arasında, Fransız dilinde Türkiye ve Türklerle ilgili dökümanların konularına göre tasnif edilmiş bir kaynak toplama denemesi) başlığı altında, bitirme tezi ya da "metriz" olarak yapılmış, yanılmıyorsak ne Fransa'da ne de Türkiye'de bastırılmıştır. Daktilo ile

---

(1) A. Türker ACAROĞLU, az sonra sözünü edeceğimiz araştırmasında, Fransa'da Türkiye ve Türklerle ilgili basılmış ilk kitabın 1519 tarihini taşıdığını belirtiyor. Diğer taraftan Andre VOVARD Fransız edebiyatında Türklerin varlığını, *Chansons de Geste*'lerden oluşan sözlü edebiyata kadar uzatıyor. Yeri gelmişken, Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL'in *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkârlığı* (Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 150. Erzurum, 1973) başlıklı araştırmasını da kaynak olarak analiz.

yazılmış bir kopyasını Paris'te Milli Kütüphane'de gördüğümüz bu *deneme* eksiksiz olmaktan çok uzaktı ve yalnızca kitapları içeriyordu. Yine de, yapılması gerektiğine inandığımız bir çalışma örneği, belki de ilk örnek idi.

Bunları belirttikten sonra başlığımıza dönelim. 1871-1971 tarihlerini belli bir amaca göre seçmedik. Bu bir rastlantı idi. Madrid'te Casa de Velazquez'in, okuyucuya tanıdığı rahatlık ve serbestlik yüzünden bir müddet zevkle çalıştığımız kütüphanesindeki *La Revue des Deux Mondes* (2) dergisinin kolleksiyonu 1871 yılından başlıyordu. Ayrıca, Türkiye ve Türklerle ilgili son makale 1 Eylül 1965 tarihini taşıyor ve Kıbrıs'tan söz ediyordu. Başlıkta 1971 yılına kadar değişimizin nedeni, tam yüz yıllık bir zaman dilimini ele almak, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere hemen hemen eşit iki bölüme ayrılabilir bu yüzyılın ikinci yarısında gittikçe daha seyrek çıkmaya başlayan makalelerin, 1965'den sonra hiç görülmediğini vurgulamak içindi.

Ayrıca, bu dergiyi taramaya başlarken düşüncemiz bununla yetinmek değil, aynı dönemdeki, önemli birkaç başka dergiyi daha tarayarak bazı yorumlar da yapmaktı. Ama birçok neden yüzünden bu düşüncemizi gerçekleştiremedik. Dönüşümüzden bu yana, uzun bir zaman tereddüt ettikten sonra, elimizdeki fişleri bu bibliyografya denemesinde değerlendirmeye karar verdik.

Makaleleri yayınladıkları tarih sırasına göre vereceğiz. Ayrıca, sonra yapacağımız belli başlı konulara ve özel isimlere göre ayırmamada kolaylık olsun diye de her birine bir sıra numarası vereceğiz. Yazarların soyadlarını ve makalelerin başlıklarının Fransızcalarını büyük harflerle, Türkçe karşılıklarını parantez içinde küçük harflerle yazacağız. Makalelerin çok uzun ya da seri halinde olanlarının ara başlıklarını ve, önemli saydığımız durumlarda konularına değinen kısa açıklamaları dip notlarında vereceğiz. Makale yazarlarının, Türkiye ve Türklerle ilgili olarak basılmış kitaplarından bildiklerimizi dipnotlarında göstereceğiz. Ve nihayet, sözünü ettiğimiz ayırmamaları yaptıktan sonra, yine bu ayırmamaların ışığı altında küçük bir yorum yapacağız.

MAKALELER

1. Albert DUMONT

: SOUVENIRS DE ROUMELIE (Rumeli Anıları). 15 Aout (Ağustos) 1871. 4. cilt, s. 387-403.

---

(2) *La Revue des Deux Mondes* 1828'de kuruldu. 1831'den sonra Buloz tarafından yönetilmeye başlamasıyla 19. yüzyılın en önemli genel kültür dergilerinden biri oldu ve bu özelliğini sürdürdü.

2. E. Jurien de la GRAVIERE (3) : I. L'ARCHÎPEL GREC ET LES COTES DE L'ASIE MINEURE AVANT L'INSURRECTION (Başkaldırma Hareketinin Başlamasından Önce Yunan Takımadaları ve Küçük Asya Kıyıları). 1er Décembre (Aralık) 1872. 6. c., ss. 835-867.
3. " " : II. LES TROUBLES DE SMYRNE-LE PACHA DE CESAREE-L'AMİRAL HALGAN (İzmir Kargaşalıkları- Kayseri (4) Paşası-Amiral Halgan). 15 Janvier (Ocak) 1873. 1. c.,ss. 339-358.
4. " " : III. LES BRULOTS GRECS (Çığırktan Yunan Polemikçileri). 15 Février (Şubat) 1873. 1. c., ss. 763-790.
5. " " : IV. LES SOULIOTES-ALİ PACHA - CANARIS (Suliotlar (5) - Ali Paşa (6) - Canaris). 15 Mars (Mart) 1873. 2. c., ss. 289-320.
6. " " : V. İBRAHİM PACHA. 1er Mai (Mayıs) 1871. 3 c., ss. 37-80.
7. " " VI. ANARCHIE DE LA PİRATERIE (Korsanlık Anarşisi). 15 Juin (Haziran) 1873. 3. c., ss. 737-767.

(3) Jurien de la GRAVIERE, Pierre Loti ve Claude Farrère'in hayranlıkla okudukları, onun gibi yazar olma tutkusuyla beraber Türkiye ve Türklerle ilgili ilk bilgileri edindikleri makalelerin ve denizcilikle ilgili birkaç kitabın yazarı bir amiraldir. Bu ve bundan sonraki on makaleyi içine alan dizi, LES MISSIONS EXTERIEURES DE LA MARINE. III. LA STATION DU LEVANT büyük başlığı altında yayımlanmıştır. (Daha sonra bu yazı dizisi kitap olarak ta basılmıştır. *La Station du Levant*. Paris, E. Plon et Cie, 1876. 2 cilt bir arada). J. de la Graviere'in Türkiye ve Türkerle ilgili iki kitabı daha vardır. *La Guerre de Chypre et la Bataille de Lepante*. (Paris, Plon, 1888. 2 c.) ve *La Filotille de l'Euphrate; étude de géographie moderne et de stratégie antique*. (Paris Firmin-Didot, 1892).

(4) *Césaree* adı tarihte üç ayrı kent için kullanılmıştır. bugünkü Türk kenti Kayseri; Filistin'in kuzeyindeki Akdeniz sahilinde kurulmuş şimdi harabe olan bir kent ve yeni adı "Cherchell" olan, Doğu Moritanya (Cezayir)'nin eski başkenti. İkinci anlamında kullanılmış olsa gerek.

(5) "Souliotes" sözcüğü, Makedonya'nın güney-batısına düşen, Epire bölgesinde bir köyün sakinlerine verilen addır. Bunlar 1792-1803 tarihleri arasında Türklere karşı gösterdikleri direnme ile Avrupa'ya ün salmış, romantik şairlere esin kaynağı olmuşlardır.

(6) Tepedelenli Ali Paşa.

8. " " : VII. DESTRUCTION DES JANISSAİRES (Ye-
niçerilerin Ortadan Kaldırılışı). 1er Août 1873, 3.
c., ss. 589-614.
9. " " : VIII. SİEGE D'ATHENES (Atina Kuşatması).
15 Septembre (Eylül) 1873. 5. c., ss. 372-392.
10. " " : IX. LES PHİLHELLENES ET LA CAPİTU-
LATION D'ATHENES (Yunanseverler ve Ati-
na'nın Düşüşü). 15 Octobre (Ekim) 1873. 5. c.,
ss. 775-798.
11. " " : X. BATAİLLE DE NAVARİN (Navarin Deniz
Savaşı). 15 Décembre 1873. 6. c., ss. 937-963.
12. " " : XI. L'EXPÉDITION DE MOREE ET LA
PAIX D'ADRİNOPLÉ (Mora Seferi ve Edirne
Barışı). 15 Février 1874. I. c., ss. 841-887.
13. Albert EYNAUD : LA CHANSON DE FERİZADE (Perizat'(?)
ın Şarkısı). 15 Fevrier 1873. I. c., ss. 830-860(7).
14. " " : LA MONTAGNE KURDE. Scène de la vie
turque en Anatolic. (Kürt Dağı. Anadolu'da
Türk Hayatından Sahneler). 15 Avril (Nisan)
1873. 2. c., ss. 923-949 (8).
15. " " : LA MAISON DU BEY. Scènes de la vie du
harem. (Bey'in Evi. Harem Hayatından Sahneler.
(9) 15 Mai 1873. 3. c., ss. 402-435.
16. Mme KIBRIZLI,
Mehemet-Pacha : Thirty years in the Harem. (Paris, 1873) (10)
LES HAREMS D'ORIENT ET D'AME-
RIQUE. (Doğu'da ve Amerika'da Haremler).
15 janvier 1874. 1. c., ss. 307-342.

(7) (8) (9) konuları Türkiye'de geçen, hep kötü sonla biten, Türk kadınları ile Fransız erkekleri (ikincisinde bir İngiliz kıızı ile bir Kürt beyi) arasında geçen aşk öyküleri. Birincisi, Sivas-Arapkir, ikincisi Erzurum-Kars yöresini, üçüncüsü İzmir'i ve bu bölgelerdeki Türk gelenek ve yaşayışını yansıtıyor. Bu üç hikâye, daha sonra, *Scènes de la Vie Orientale-Doğu Yaşamından Sahneler* (Paris, Michel, Lévy, 1874) başlıklı bir kitap olarak basılmıştır. A. EYNAUD'nun, *Les Arméniens dans l'Armée Turque-Türk Ordusunda Ermeniler* (Paris, E. Martinet, 1870) adlı bir kitabı dahavardır.

(10) Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın İngiliz asıllı hanımının anılarını toplayıp Paris'te *Haremde Otuz Yıl* adıyla bastırıldığı kitap, Bu makalede kitap tanıtılırken, haremlerden, Türk kadınlarından ve Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın gözden düştükten sonra kendini zar-zor tayin ettirdiği valiiliklerde yaptıklarından söz ediyor.

17. SALVE : L'ENSEIGNEMENT EN TURQUIE, LE LYCEE IMPERIAL DE GALATA-SERAÏ (Türkiye'de Öğretim, Galatasaray İmparatorluk Lisesi.) 15 Octobre 1874. 5. c., ss. 836-854.
18. Emile BOURNOUF : LA GRECE ET LA TURQUIE EN 1875 (1875'te Yunanistan ve Türkiye). 1er Septembre 1875. 5. c., ss. 29-59.
19. Charles YRIARTE : UNE EXCURSION EN BOSNIE ET DANS HERZEGOVINE PENDANT L'INSURRECTION (Bağımsızlık Savaşı Sırasında Bosna ve Hersek'te Bir Gezi). 1er Mars 1876. 2. c., ss. 167-201 (11).
20. " " : LA BOSNIE ET L'HERZEGOVINE PENDANT L'INSURRECTION. II. VISITE AU CAMP TURC. (Bağımsızlık Savaşı Sırasında Bosna ve Hersek. II. Türk Kampını Ziyaret). 1er Mai. 1876. 3. c., ss. 177-200 (12).
21. Charles YRIARTE : LA BOSNIE T L'HERZEGOVINE PENDANT L'INSURRECTION. III. L'IMPOT-LA JUSTICE ET CONDITION DU RAÏA. (İsyan Sırasında Bosna ve Hersek. III. Vergi, Adalet ve Reayanın Durumu). 1er juin 1876. 3. c., ss. 596-632. (13)
22. M.-G. VALBERT : LA POLITIQUE ALLEMANDE ET LA QUESTION D'ORIENT. (Alman Politikası ve Doğu Sorunu) 1er Août 1876. 4. c., ss. 698-710
23. M.-L. DRAPEYRON : UN PROJET DE CONQUETE ET DE PARTAGE DE L'EMPIRE OTTOMAN AU XVIe ET AU XVIIe SIECLE (XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Fethi

(11) Bu makale, I. Yugoslavya, şehirler, pazarlar, elbiseler, II. Askeri durumlar, III. Arnavutluk ve Rumeli olmak üzere üç bölümden oluşuyor.

(12) Bu makale de, I. Türk ordusunun durumu, II. Türk ordusunun organizasyonu, III. Türk askerinin inancı ve itaatkârlığı bölümlerine ayrılır.

(13) Bu serinin sonuncu makalesi I. *La conquete.-Origine des classes.-Le raia*, II. *Les impots.-Les fermiers.- Leurs exactions*, II. *L'administration.-La Justice.- Les tribunaux*. IV. *La liberet des cultes.- Les raia des deux rites* olmak üzere dört bölüme ayrılıyor.

ve Paylaşılması için bir Fransız Projesi). 1er
Décembre 1876, 6. c., ss. 122-148 (14).

24. Anatole LEROY-BEAULÏEU : LES REFORMES DE LA TURQUIE-LA
POLÏTIQUE RUSSE ET PANSLAVÏSME (Tür-
kiye'de Reformlar- Rus Politikası ve Panslavi-
sizm) 1er Décembre 1876. 6. c., ss. 508-538.
25. " " " : LES PRELÏMINAIRES DE LA GUERRE
TURCO-RUSSE (Türk-Rus Savaşı Hazırlık
Dönemi). 1er Mai 1877. 3. c., ss. 198-214.
26. CUCHEVAL-CLARGNY : L'ASIE CENTRALE ET LE REVEÏL DE LA
QUESTÏON D' ORÏENT (Orta Asya ve Doğu
Sorumunun Yeniden Ortaya çıkışı). 15 Mai 1877.
3. c., ss. 392-436 (15).
27. G. VALBERT : LA GUERRE RUSSO-TURQUE EN 1828
ET EN 1877. (1828 ve 1877'de Rus-Türk Sa-
vaşı) 1er Novembre 1877. 6. c., s. 212-223.
28. Eugène-Melchior DE VOGUE: VANGELÏE, UNE VÏE ORIENTALE (Van-
gèlie, Doğu'da Hayat). 15 Novembre 1877. 6.
c., ss. 370-409 (16).
29. François COPPE : LA TETE DE LA SULTANE (Gözde'nin
Kesik Başı) (17). 15 Décembre 1877. 6. c. s.
921-927.

---

(14) Dört bölümden oluşan bu yazının sonunda birkaç kitap kaynak olarak gösteriyor.
Bunları buraya almakta yarar görüyoruz. 1. POSTEL, *La République des Turcs*, 1560. 2.
LUSÏGNE, *Histoire de l'origine, progrès, et declin de l'empire des Turcs*, 1588. 3. LA NOUE,
Discours Politiques et Militaires, 1587. 4. DE BREVES, *Discours abrégé des assurez moyens
de ruiner la monarchie des princes ottomans*, (s.d.) 5. SULLY, *Les economices royales*,
1634-1662. s.d. Michel FEBVRE, *L'état présent de la Turquie, 1675: Théâtre de Turquie*,
1682. 7. Jean COPPIN, *Le Bouclier de l'Europe*, 1686. 8. DU VÏGNAU, *Etat présent de la
puissance ottomane*, 1687. 9. P. DE LA CROÏ, *La Turquie chrétienne*, 1695.

(15) Makale, Orta Asya'nın Ruslar tarafından ele geçirilişini anlatırken dolaylı olarak Türk-
lerden sözediyor.

(16) Makalenin yazarı, 1870 Savaşı'ndan sonra İstanbul'da Fransız Büyükeçiliği yapan Mar-
quis de Vogue'nin kuzeni. Bu vesileyle Türkiye'yi dolaşmış. Bu hikâyesinde İznik, Bursa, Antakya'
dan, orta oyunu ve Karagöz'den, Mora İsyanı'ndan, Tepedelenli Ali Paşa'dan, Mısırlı İbrahim
Paşa'dan söz ediyor.

(17) Fatih Sultan Mehmet'ten söz ediyor bu uzun şiir. Yalnız "sultane" sözcüğünü yanlış kul-
lanıyor, bu yüzden "gözde" diye çevirdik. Aynı şiir daha sonra bir kitapçık şeklinde de basıl-
mıştır. (François COPPE, *La Tete de la Sultane*. Paris, Alphonse Lemerre, 1886).

30. Paul MERRUAU : LA MARINE RUSSE ET LA FLOTTE TURQUE DANS LA MER NOÏRE (Karadeniz'de Türk Donanması ve Rus Deniz Kuvvetleri). 15 Mars 1878. 2. c., ss. 304-332.
31. Julien KLACZKO : LES EVOLUTİONS DU PROBLEME ORIENTAL. II. LA RUSSİE ORTHODOXE (Doğu Sorununun Gelişmeleri. II. Ortodoks Rusya). 1er Novembre 1878. 6. c., ss. 5-31.
32. " " : (...) III. LA POLİTİQUE ET LE LIBERALİSME. (...) III. Politika ve Liberalizm). 1er Decembre 1878. 6. c., ss. 481-508.
33. Eugène Melchior de VOUGUE: LA THESSALİE. NOTES DE VOYAGE. (Tesalya. Seyahat Notları) 1er janvier 1879. 1. c., ss. 5-41.
34. Henri HOUSSAYE : LA GRECE ET LES PROVINCES GRECQUES DE TURQUİE (Yunanistan ve Türkiye'nin Yunan Eyaletleri) 15 Février 1879. 1. c., ss. 840-858.
35. Maxime COLLIGNON : NOTES D'UN VOYAGE EN ASİE-MİNEURE. I. DE MERMERDJE A ADALIA (Anadolu'da Bir Seyahat Notları I. Mermerce (i)'den Antalya'ya). 1er Janvier 1880. 1. c., ss. 150-178 (18).
36. " " : (...) II. ADALIA, LA CİLİCİE, TRACHEE, LE TAURUS (... II. Antalya, Taşeli Yarım adası, Toroslar). 15 Avril 1880. 2. c., 891-918 (19).
37. Emile de LAVELEYE : L'ANGLETERRE ET LA RUSSİE EN ORİENT (Doğu'da İngiltere ve Rusya). 15 juillet 1880. 4. c., ss. 423-455.
38. G. VALBERT : LE ROLE DE LA DİPLOMATIE DANS LA QUESTİON GRECQUE (Yunan Mesele-

---

(18) Bu yazıda, Mermerce, Dalyan, Çaldağ (Türkmenler), Uluköy, Beyköy, Burdur ve İsparta'dan söz ediliyor.

(19) Bir öncekinin devamı olan bu yazıda da Alanya, Anamur, Toroslar, Mersin, Tarsus ve Adana'dan söz ediliyor.

- sinde Diplomasının Rolü). 1er Septembre 1880, 5. cc., ss. 212-225.
39. Gabriel CHARMES : LA SITUATION DE LA TURQUIE. I. LA POLITIQUE DU CALIFAT ET SES CONSEQUENCES (Türkiye'nin Durumu. I. Halifelik Politikası ve Sonuçları). 15 Octobre 1881. 5. c., ss. 721-762.
40. " " : ... II. LA POLITIQUE PERSONNELLE ET LE DESORDRE ADMINISTRATIF ET FINANCIER (Kişisel Politika-İdarî ve Mali Bozukluk). 15 Février 1882, 2. c., ss. 833-870 (20).
41. " " : LA REPUBLIQUE ET LES INTERETS FRANÇAIS EN ORIENT (Cumhuriyet ve Doğu'da Fransız Çıkarları). 15 Septembre 1882, 5 cc., ss. 241-287.
42. M.H. MOSER : LES PAYS DES TURCOMANS (Türkmenlerin Yurtları). 15 Mai 1885. 3. c., ss. 357-390.
43. Emile de LAVELEYE : EN DEÇA ET AU DELA DU DANUBE. VI. LA ROUMELIE ORIENTALE LA MACEDOINE, CONSTANTINOPE (Tunanın İki Yakasında. VI. Doğu Rumeli, Makedonya, İstanbul). 15 janvier 1886. 1. c. s., 329-369 (321).
44. M.E. BURNOUF : LA FRANCE DANS LE LEVANT (Akdeniz Ükelerinde Fransa). 15 Octobre 1887. 5. c., ss. 894-918 (22).
45. x x x : DE SALONIQUE A BELGRADE I. SALONIQUE (Selanik'ten Belgrad'a. I. Selanik). 1er Janvier 1888, 1. c.' ss. 107-131.

---

(20) Bu yazı, Abdülhamid'in Politikası, Abdülhamid'in Projeleri ve Abdülhamid'in Tecrübeleri ve Kuruntuları olmak üzere üç bölümlük, Yazarın belki de bu makalelerini topladığı bir de kitabı var: *L'Avenir de Turquie*, Paris, Calmann Levy, 1883.

(21) İstanbul'dan, tarihi kalıntılardan, Abdülhamit II.'den söz ediyor.

(22) Bu yazı şu bölümlere ayrılıyor: I. Giriş. Fransa'nın Doğu Politikasının Tenkidi, II. Anadolu, özellikle İzmir ve Çevresinin Populasyonu, III. Akdeniz ülkelerinin Ticaretinin Tarihi ve şimdiki durumu, Akdeniz ülkelerinde Fransız Ticaretinin Şartları.

46. x x x : ... II. LA MACEDOÏNE ET LA SERBIE (Makedonya ve Sırbistan). 15 Janvier 1888. 1. c. ss. 337-372.
47. x x x : DU DANUBE A L'ADRIATIQUE. VI. LES NATIONS CHRETIENNES ET LA QUESTION D'ORIENT (Tuna'dan Adriyatik'e. VI. Hıristiyan Milletler ve Doğu Sorunu). 1^{er}Novembre 1890. 6. c., ss. 123-146.
48. x x x : ... VII. LA QUESTION DU BOSPHORE (... VII. İstanbul Boğazı Sorunu. 15 Novembre 1890. 6. c. ss. 378-398,
49. Gaston DESCHAMPS : EN TURQUIE. I. L'ARRIVEE. LES FONCTIONNAIRES ET LA SOCIETE DU CHEFLIEU (Türkiye'de. I. Varış. Memurlar ve İlçe Merkezindeki Toplum). 15 Décembre 1892. 6. c., ss. 843-875.
50. " " : ... II. LE PASSE ET LE PRESENT (Geçmiş ve Gelecek). 1er janvier 1893, 1. c., ss. 146-170.
51. " " : ... III. SMYRNE (İzmir). 15 Mai (1893. 3. c., ss. 281-321 (23).
52. Comte BENEDETTI : UN AMBASSADEUR ANGLAIS EN ORIENT (Doğu'da Bir İngiliz Elçisi). 1er Mars 1895. 2. c., ss. 5-55 (24).
53. Francis de PRESSENSE : LA QUESTION ARMENIENNE (Ermeni Sorunu). 1er Décembre 1895. 6. c., ss. 673-688.
54. Comte BENEDETTI : LA QUESTION D'ORIENT (Doğu Sorunu). 1er janvier 1897. 1. c., ss. 43-78.
55. Rene DOUMIC : M. PIERRE LOTI. 15 Avril 1897. 2. c., 913-25.
56. Pierre MILLE : EN THESSALIE - JOURNAL DE CAMPAGNE (Tesalya'da. Sefer Günlüğü I. Kısım). 1er Octobre 1897. 5. c., ss. 605-631 (25)

(23) O günkü İzmir'in yönetim düzenlemesi, tarihi, coğrafyası üzerine çok ayrıntılı bilgiler veriyor. (G. DESCHAMPS, *A Constantinople*, Paris, C. Levy, 1913).

(24) Ali Paşa'dan, Londra Büyükelçisi Musurus Paşa'ya yazdığı bir mektuptan (mektubun tam metni var) ve Reşit Paşa'dan söz eden bölümler var.

(25) Bu makaleler daha sonra, aşağı yukarı aynı başlık altında kitap olarak bastırılmıştır. *De Thessalie en Crète, Impressions de campagne, avril-mai 1897*. (Paris, Berger-Levrault et Cie, 1898).

57. " " : EN THESSALIE. 2e Partie (Tesalya'da. 2. Kısım) 15 Octobre 1897. 5. c., ss. 890-913.
58. Etienne LAMY : LA FRANCE DU LEVANT. VI. LES CHANCES D'AVENIR (Doğu Akdeniz Ülkelerinde Fransa. VI. Gelecekteki Şanslar). 15 Sept. 1899. 306-345 (26).
59. Le Comte Charles de MOUY: SOUVENIRS D'UN DIPLOMATE. UN ESSAI DE REGIME PARLEMENTAIRE EN TURQUIE (1876-1878). (Bir Diplomatin Anıları. Türkiye'de Bir Parlamenter Rejim Denemesi) 1er Février 1900. 1. . ss. 616-653 (27).
60. G. BONET-MAURY : LA FRANCE ET LE MOUVEMENT ANTI-ESCLAVAGISTE AU XIXe SIECLE (Fransa ve XIX. Yüzyılda Kölelik Aleyhtarı Hareket). 1er juillet 1900. 4. c. 132-167 28).
61. Charles de MOUY : S OUVENIRS D'UN DIPLOMATE. L'ANNEXION DE LA THESSALIE (1878-1882). (Bir Diplomatin Anıları. Tesalya'nın İlhakı). 15 Août 1900. 4. c. ss. 721-758.
62. Mme Emile CARLIER : EN ARMENIE - JOURNAL DE LA FEMME D'UN CONSUL DE FRANCE (Ermenistan'da Bir Fransız Konsolosunun Eşinin Günlüğü). 15 janvier 1903. 1. c. ss. 406-434 (29).
63. Rene PINON : LA TRIPOLITAINE (Trablusgarp). 1er Février 1903. 1. c. ss. 557-580.
64. " " : LA MER NOIRE ET LA QUESTION DES DETROITS A PROPOS DE L'INCIDENT DE POTEMKINE (Potemkin Zırhlısı Olayı Dolayısıyla Karadeniz ve Boğazlar Sorunu). 15 Octobre 1905. 5. c. ss. 800-824.

---

(26) 15 Kasım-15 Aralık 1898 15 Ocak-1 Mart- 15 Nisan 1899'da yayımlanan diğer beş bölümle birlikte Türk-Fransız ilişkilerini başından alarak inceliyor ve kitap olarak basılıyor. Etienne LAMY, *La France du Levant*. Paris, Plon, 1900.

(27) Yazarın 1879'da Paris'te (Plon) basılmış *Lettres du Bosphore* başlıklı bir kitabı var.

(28) Dolaylı olarak Türkiye, İslamiyet ve Türkiye'de kölelikten söz ediyor.

(29) Sivas ve yöresinde "Ermeni Soykırımı"ndan söz ediyor.

65. Pierre LOTİ : LES DESENCHANTEES. ROMAN. (Uyanan Kadınlar). 15 Mars 1906. 2. c., ss. 241-286 (30).
66. René PİNON : LE CONFLIT ANGLO-TURC (İngiliz-Türk Anlaşmazlığı). 1er Juillet 1906. 4. c., ss. 153-76.
67. René PİNON : L'EVOLUTION DE LA QUESTION D'ORIENT DEPUIS LE CONGRES DE BERLIN (1875-1906). (Berlin Kongresi'nden Bu Yana Doğu Sorununun Gelişmesi). 15 Septembre 1906. 5. c., ss. 278-317.
68. Ferdinand BRUNETIERE : L'ORIENT DANS LA LITTÉRATURE FRANÇAÏSE (Fransız Edebiyatında Doğu), 1er Octobre 1906. 5. c. ss. 690-708.
69. Rene PİNON : LA QUESTION DE LA MACEDOÏNE. I. LES NATIONALISTES (Makedonya Sorunu. I. Milliyetçiler). 15 Mai 1907. 3. c., ss. 351-388.
70. " " : ..... II. LES REFORMES (... II. Reformlar). 1er juin 1907. 3. c., ss. 658-689.
71. " " : ..... III. REPERCUSSIONS ET SOLUTIONS (III.. Yankılar ve Çözümler). 15 juillet 1907. 4. c., ss. 345-385.
72. Gérard D'HOUVILLE (31) : POÉSIES: "LES EAUX-DOUCES DU SONGE", "L'ESCALE", "LA MAISON DE DAMAS", "LA FONTAINE TURQUE", "LE CIMETIERE DES POETES" (32). (Şiirler: "Rüya Aleminin Göksu'su" (33), "Durak", "Şam'daki Ev", "Türk Çeşmesi", "Şairlerin Mezarlığı"). 15 Mai 1907. 3. c., ss. 388-402.
73. Victor GIRAUD : ESQUISSES CONTEMPORAINES - PIERRE LOTİ (Çağdaş Yazarlar Üzerine Eskişler - Pierre Loti). 1er juin 1907. 3. c. ss. 619-659.

(30) Pierre Loti'nin bu ünlü romanı basılmadan önce ilk kez bu dergide tefrika ediliyor. Öteki bölümleri anmaya gerek görmedik. Bilindiği gibi bu roman birçok baskı yapmış ve dilimize çevrilmiştir.

(2) Gérard d'HOUVILLE'in gerçek adı, Marie-Louise Antoinette de HEREDIA. Jose-Maria da Heredia'nın kızı, Henri de Reginer'nin karısı.

(32) İlk şiir İstanbul'un ünlü mesire yerlerinde Türk kadını, 4. Şiir çeşme başında Türk kadını, 5. Şiir Bursa'daki türbelerle ilgili.

(33) İstanbul'da Fransızların, *Les Eaux-Douces d'Asie* ve *Les Eaux Douces d'Europe* diye ayırdıkları iki tatlı su mesire yeri vardı. Şiirin başlığından hangisi olduğu anlaşılıyor.

74. René DOUMİC : LA LİTTERATURE DE VOYAGE (Seyahat Edebiyatı). 15 juillet 1907. 4. c., s. 338-376.
75. René PİNON : LA RIVALİTE DES GRANDES PUİSSANCES DANS L'EMPIRE OTTOMAN (Osmanlı İmparatorluğu'nda Güçlü Devletlerin Rekabeti) 15 Novembre 1907. 6. c., ss. 338-377.
76. René PİNON : LA CRİSE BALKANİQUE - CHEMİNS DE FER ET REFORMES, AVEC UNE CARTE (Balkan Krizi - Demiryolları ve Reformlar). 1er Mai 1908. 3. c., ss. 148-177.
77. René DOUMİC : LAMARTİNE EN 1830 ET LE VOYAGE EN ORİENT. Lettres inédites (1830'da Lamartine ve Doğu Seyahati. Yayınlanmamış Mektuplar). 15 Août 1908. 4. c. ss. 869-896.
78. René PİNON : LA TURQUİE NOUVELLE (Yeni Türkiye). 1er Sept. 1908. 5. c., s. 125-159 (34).
79. Louis BERTRAND : LE MİRAGE ORİENTAL (Doğu'daki Serap). 15 Sept. 1908. 5. c., ss. 353-376.
80. " " : LA REALİTE ET LE MİRAGE ORİENTAL (Doğu'daki Serap ve Gerçek). 1er Novembre 1908. 5. c., ss. 139-173.
81. René PİNON : L'EUROPE ET LA CRİSE BALKANİQUE (Avrupa ve Balkan Bunalımı). 15 Décembre 1908. 6. c., ss. 863-99.
82. Louis BERTRAND : LES ELİTES ORİENTALES. I. JEUNES-TURCS ET JEUNES-EGYPTİENS (Doğu'nun Seçkinleri. I. Jön-Türkler ve Genç-Mısırlılar). 15 Février 1909. 1. c. ss. 843-879.
83. " " : LES ELİTES ORİENTALES- II. JUİFS ET CHRETIENS (Doğu'nun Seçkinleri- II. Yahudiler ve Hıristiyanlar). 15 Mai 1909. 3. c., ss. 334-372.
84. René PİNON : LA POLİTİQUE EUROPEENNE ET L'AN-NEXİON DE LA BOSNİE-HERZEGOVİNE

(34) Bu yazı altı bölümden oluşuyor: 1- *Jön-Türkler*, 2. *Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi*, 3. *Partinin Organizasyonu*, 4. *Türkiye'de Reformlar, Tanzimat, Mithat Paşa*. 5. *Mahmud Nedim Paşa*, 6. *Mithat Paşa'nın Öldürülmesi*.

- (Avrupa Siyaseti ve Bosna-Hersek'in İlhakı).
15 juin 1909. 3. c., ss. 839-874.
85. Henri de REGNIER : POESİES (Şiirler). 15 juin 1909. 3. c. ss. 874-85 (35).
86. Mme MARCEL TİNAYRE : NOTES D'UNE VOYAGEUSE EN TURQUIE. Avril-Mai 1909. (Bir Kadın Seyya'ın Türkiye Notları. Nisan-Mayıs 1909). I. Départ pour voir des amis jeunes-Turcs (Jön-Türk Dostları Görmek İçin Hareket). 15 juil-let 1909. 4. c., ss. 309-338 (36).
87. Mme Marcel TİNAYRE : ..... II. LES EVENEMENTS DU 25-26 AVRİL. MAHOMET V. (25-26 Nisan Olayları. V. Mehmet). 1er Août 1909. 4. c., ss. 549-578.
88. " " : ..... III. CHOSSES ET GENS DE PROVINCE (Taşra'da İnsanlar ve Olaylar.) 1er Septembre 1909. 5. c., ss. 41-75 (37).
89. " " : ..... IV. MAHOMET V A LA MOSQUEE D'EYOUB.- JEUNES-TURQUES ET VIEILLES-TURQUES. - LES HOPİTAUX.- CHEVKET PACHA.- YILDIZ.- CONFIDENCES FEMİNİNES (V. Mehmet Eyüp Camii'nde.- Genç-Türk Kadınları ve Yaşlı-Türk Kadınları.- Hastaneler.- Şevket Paşa.- Yıldız Sarayı.- Kadın Sırları). 1er Octobre 1909. 5. c. s. 556-600 (38).

(35) Bu başlık altında 10 şiir var. Bunlardan "La Mouradiye" "Le Turbe Vert" "Retour d'Orient (Muradiye Camii, Yeşil Türbe, Doğu'dan Dönüş) başlıklı üçü Türkiye ile ilgili.

(36) "NOTES D'UNE VOYAGEUSE EN TURQUIE" büyük başlığı altında verilmiş beş bölümlük makalenin bu bölümünde, yazar, Paris'te *Meşveret*'i yayımladığı yıllarda tanıdığı Jön-Türkler'den Ahmed-Rıza Bey ve kızkardeşi Selma hanımdan, 13 Nisan karşı devriminden, Derviş Vahdeti'nin *Volkan* adlı gazetesinden söz ediyor. Bu gazetede, Ahmed Rıza Bey ve kız kardeşi ile ilgili olarak yayımlanmış bir yazıdan parçalar veriyor. Ayrıca Prens Sabahattin'in o günkü olaylarla ilgili bir mektubunun tam metnini veriyor. Bu mektup daha önce, 20 Nisan 1909 tarihli *la Turquie* gazetesinde yayımlanmış.

(37) Bu bölümde, Edirne'den, Jön-Türkler ihtilâlini izleyen olaylardan ve yine Ahmed-Rıza Bey'den söz ediyor. Anlattığı bir fakir aile düğünü çerçevesinde çok kadınla, evliliğin Türkiye'de sanılanın aksine, her yerde her zaman uygulanmadığını anlatırken, Türk Kadını'nın durumundan, kadere boyun eğmişliğinden de söz ediyor. Ayrıca o günkü Türk evlerini tasvir ediyor.

(38) Bu bölümde, İstanbul'dan, Enver Niyazi Beyler'den Şevket Paşa'dan söz ediyor. Yazar kadının olduğu için sözü sık sık haremlere, Türk kadınlarının yaşamına, evlenme törelerine getiriyor.

90. " " : ..... V. QUELQUES FIGURES DE FEMMES TURQUES.- DERNIER SOIR DE TURQUIE.- LE RETOUR (Birkaç Türk Kadını.- Türkiye'de Son Gece.- Dönüş). 1er Novembre 1909. 6. c., ss. 147-181 (39).
91. Louis BERTRAND : LES ECOLES D'ORIENT. I. LES ECOLES MUSULMANES. (Doğu'da Okullar. I. Müslüman Okulları.) 15 Septembre 1909. 5. c., ss. 376-396.
92. Louis BERTRAND : LA MELEE DES RELIGIONS EN ORIENT (Doğu'da Dinler Karışımı). 15 Octobre 1909. 5. cc., ss. 830-862.
93. R. G. LEVY : LES FINANCES OTTOMANES. LES DEUX PREMIERS BUDJETS CONSTITUTIONNELS. (Osmanlı Maliyesi. Meşrutiyet Döneminde İlk İki Bütçe). 15 Fév. 1er 1910. 1. c., s. 883-915.
94. René PINON : UNE CONFEDERATION BALKANIQUE EST-ELLE POSSIBLE? (Bir Balkan Federasyonu Mümkün müdür?) 15 juin 1910. 3. c. ss. 799-830.
95. " " : L'EUROPE ET LA JEUNE-TURQUIE. Critique optimiste et impartial des Jeunes-Turcs et leur gouvernement. (Avrupa ve Jön-Türkler Türkiyesi. Jön-Türklerin ve Hükümetlerinin Tarafsız ve İyimser Eleştirisi.) 15 Janvier 1911. 1. cc. ss. 374-408 (40).
96. René PINON : LA ROUMANIE DANS LA POLITIQUE DANUBIENNE ET BALKANIQUE (Tuna ve Balkan Politikasında Romanya). 15 juin 1911. 3. cc., ss. 764-797.
97. " " : L'EUROPE ET LA GUERRE ITALO-TURQUES (Avrupa ve İtalyan-Türk Savaşı). 1er juin 1912. 3 c., ss. 599-637.

(39) Bu sonunucu bölümde, bir önceki konuya devamlı, takma isimlerle andığını sandığımız yüksek tabaka Türk kadınlarını örnek göstererek, o günkü Türkiye'deki feminist akımdan söz ediyor.

(40) Bu yazıda, Sait, Kamil, Hilmi, Hakkı, Mahmut Şevket, Mahmut Muhtar paşalardan, Cavit ve Talat Beylerden, II. Abdülhamit ve V. Mehmet'ten söz ediyor.

98. M.H.-R. de VANDELBOURG : NOTES SUR LA GUERRE TRİPOLİTAİNE (Trablusgarp Savaşı Notları). 15 Fevrier 1913. 1. c. ss. 378-396.
99. Rene PİNON : L'AUTRİCHE ET LA GUERRE BALKANİQUE (Avusturya ve Balkan Savaşı). 1er Fevrier 913. 1. c., ss. 577-609.
100. Patrice MAHON : LA VİCTOİRE BULGARE (Bulgar Zaferi). 1er Mars 1913. 2. c., ss. 147-172.
101. Rene PİNON : LA LİQUİDATİON DE LA TURQUİE D'EUROPE Avrupa Türkiyesinin Tasfiyesi 15 juin 1913. 3. c., ss. 891-923.
102. " " : LA REORGANİSATİON DE LA TURQUİE D'ASİE (Asya Türkiyesi'nin Yeniden Organizasyonu). 15 Août 1913. 4. c. 884-919.
103. " " : LA PRİSE DE CONSTANTİNOPLÉ PAR LES TURCS EN 1453.- D'après un livre récent (41). (Yeni Çıkan Bir Kitaba Göre İstanbul'un 1453'te Türkler Tarafından Alınışı). 15 Septemb. 1914. 5 c., ss. 189-207.
104. Pierre Maurice MASSON : CHATEAUBRIAND EN ORİENT (Chateaubriand Doğu'da). 1er Novembre 1914. 6. c., ss. 94-124.
105. Cortre-amiral DEGOUY : AUX DARDANELLES (Çanakkale'de). 1er Avril 1915. 2. c., ss. 673-685.
106. " " : DANS LE LEVANT (Akdeniz Ülkelerinde). 1er Mai 1915. 3 c., ss. 206-216.
107. " " : LA MARİNE DANS LA GUERRE DES BALKANS (Balkan Savaşlarında Deniz Kuvvetleri). 15 Decembre 1915. 6. c., ss. 912-936.
108. Henri LORIN : LES CHEMİNS DE FER BALKANİQUES (Balkan Demiryolları). 15 Decembre 1915. 6. cc. ss. 886-906.
109. xxx : LA SUPPRESSION DES ARMÈNIENS. METHODE ALLEMANDE. TRAVAİL TURC.

---

(41) Sözü edilen kitap; Gustave Schlumberger, *Le Siege, la prise et la sacrifice de Constantinople par les Turcs en 1453* (Paris, Plon, 1914).

(Ermenilerin Ortadan Kaldırılışı. Alman Metodu-Türk Çalışması), 1er Février 1916. 1. c., ss. 531-561.

110. Jeannine ANTELME : AVEC L'ARMEE D'ORIENT. Notes d'une infirmière   Moudros. (Doğu Ordusu ile Beraber. Mondros'ta Bir Hem irenin Notları). 15 Avril. 1916. 2. c., ss. 865-902.
111. Le Général MALLETERRE : LA GUERRE DANS LE LEVANT. SALONIQUE-ERZURUM (42). TREBIZONDE-BAGDAD. (Akdeniz  lkelerinde Savaş. Selanik-Erzurum-Trabzon - Bađdad.) 1er Mai 1916. 3 c., s. 73-92.
112. Pierre KHORAT : PROPOS D'UN COMBATTANT - LA GUERRE EN MACEDOINE. L'entrée en Campagne - Sur la route de Florina. La retraite Bulgare - L'Armée d'Orient. (Bir Savaşcının S y-leşileri.- Makedonya'da Savaş. Savaş Başlangıcı. Filorina Yolunda. - Bulgarların Geri  ekiliři - şark Ordusu). 1er Mai 1917. 3 c., ss. 55-98.
113. AUGUSTE GERARD : LE FRONT D'ASIE (Asya Cephesi) 15 juillet 1918 (43). 4 c., ss. 408-426.
114. Saint-René TAILLANDIER: LA FRANCE ET LA SYRIE. NOTRE OEUVRE DANS LE LEVANT ET SON AVENIR. (Fransa ve Suriye. Akdeniz  lkelerinde Eserimiz ve Geleceği). 15 Fevrier 1919. 1. c., ss. 771-805.
115. René PINON : LA LIQUIDATION DE L'EMPIRE OTTOMAN (Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi). 1er Septembre 1919. 5. c., ss. 128-161.
116. xxx L'İSLAM ET SON AVENIR. L'İslam et l'Après-guerre, II. Le Problème İslamique, III. L'expansion de l'İslam, IV. L'évolution de la doctrine et des institutions, V. La transformation

---

(42) Makalenin bu b l m nde General Malleterre, Rusların Erzurum  n ne gelişini, Erzurum Kalesinin o g nk  durumunu, kentin coğrafik ve stratejik konumunu ve nihayet d ş ş n  anlatıyor.

(43) Taradığımız koleksiyonda, 1918 yılının ilk altı aylık dönemine ait  ergiler eksikti.

des mœurs et des idées.-L'idée et le sentiment de patrie.-l'idée de nationalité VI. La culture islamique et son avenir, VII. Conclusion. (İslamiyet ve Geleceği. I. İslamiyet ve Savaş Sonrası, II. İslamiyet Problemi, III. İslamiyet'in yayılması.-Nedenleri. IV. Geleneklerin ve Fikirlerin Değişmesi.- Vatan Fikri ve Duygusu.- Milliyetçilik Düşüncesi, VI. İslam Kültürü ve Geleceği, VII. Sonuç.) 1er Août 1921. 4. c., ss. 654-683.

117. Pierre LOTİ : SUPREMES VISIONS D'ORIENT (Şark'tan Son Görüntüler). 15 Août 1921. IV. c., ss. 721-742 (44).
118. Maurice PERNOT : LA QUESTION TURQUE. I. Constantinople sous le contrôle interallié. (Türk Sorunu. I. Müttefik Kontrolünde İstanbul). 1er janvier 1922. 1. c. ss. 276-315 (45).
119. " " : ..... II. Angora, les Turcs entre l'Occident et l'Orient (..... II. Ankara, Doğu ile Batı Arasında Türkiye). 1er Février 1922. 1.c. ss. 549-580 (46).
120. ' " : ..... III. LES TURCS ET L'İSLAM (..... III. Türkler ve İslamiyet). 1er Mars 1922. 2. c., ss. 181-1214 (47).
121. " " : ..... IV. LES MINORITES NON-MUSULMANES EN TURQUIE (..... IV. Türkiye'de

(44) Tanınmış yazar Pierre Loti'nin, daha sonra aynı isim altında kitap olarak yayınlanacak olan bu "günlük"ü, ilk kez iki bölüm halinde bu dergide tefrika edildi. II. Bölüm, 1 Eylül 1921 sayısının 5-32. sayfalarında yayımlanmış.

(45) TÜRK SORUNU ana başlığı altında beş büyük bölümden oluşan bu yazı dizisinin 1. Bölümü kendi içinde şu küçük bölümlere ayrılıyor: 1. *Polis ve Politika*, 2. *İstanbul'da Adalet*, 3. *İdare ve Maliye*, 4. *Göçmenler ve Siyasi Mülteciler. İstanbul'da Ruslar*, 4. *Sefalet ve Ahlak Bozukluğu*, 6. *Millî Duygu ve Dinsel Gayretkeşlik*, 7. *Türk Milliyetçiliği*, 8. *Türkçülük-Sınırsal ve Siyasi Statü*, 9. *İstanbul ve Ankara*.

(46) Bu bölüm de kendi arasında şu kısımlara ayrılıyor: 1. *Anadolu Harekâtının Kaynağı*, 2. *Ankara Hükûmeti, -Şarkçılar ve Garpcılar*, 3. *Bolşevik Etkisi.- Ankara ve Moskova*, 4. *Millî Başkent, Mustafa Kemal*, 5. *Ankara ve Berlin.-Asya'da Alman Entrikası*, 6. *Panislamizm ve Müttefiklerin Politikası*.

(47) Bu bölümün ara başlıkları. 1. *Türkiye ve Reformlar*, 2. *Türk Halkının Karakteri*, 3. *İslamiyet ve Türkiye'de Uygarlık*, 4. *İslam Hukuku Üzerine*, 5. *Kadınların Durumu*, 6. *Örf ve Adetler, kültür*, 7. *Müslüman Merhameti ve Dayanışması*.

- Müslüman Olmıyan Azınlıklar). 15 Avril 1922. 2. c., ss. 897-937 (48).
122. " " : ..... V. LA TURQUIE ET LES PUISSANCES (Türkiye ve Süper Devletler). 15 Mai 1922. 3. c., ss. 365-398 (49).
123. Paul DESCHANEL : LA POLITIQUE EXTERIEURE DE LA FRANCE. Un discours au Senat. Les droits de la France en Orient. (Fransa'nın Dış Politikası. Senato'da Yapılan Konuşma. Fransa'nın Doğu'daki Hakları). 15 juin 1922. 3. c., ss. 721-738.
124. Maurice BARRES : UNE ENQUETE AU PAYS DU LEVANT. I. Une escale à Alexandrie, II. Premier Regard sur Beyrouth. (Akdeniz Ülkelerinde Bir Anket. I. İskenderiye'de Mola, II. Beyrut'a İlk Bakış).
125. Maurice BARRES : ..... VIII. Sur la route d'Antioche (..... VIII. Antakya Yolunda). 1 er juillet 1923. 4. c., ss. 54-80.
126. René PINON : CHRONIQUE DE LA QUINZAINÉ. Histoire Politique. (Onbeş Günde Bir. Politika Tarihi) 15 Avril 1923. 2. c. ss. 948-957 (51).
127. Claude FARRERE : MA DERNIERE VISITE A LOTI (Loti'yi Son Ziyaretim). 1er juillet 1923. 4. c., ss. 161-198 (52).

---

(48) Bu yazı da kendi arasında üç bölüme ayrılıyor. 1. *Yahudiler*, 2. *Osmanlı Uyuşunda Yunanlılar*, 3. *Ermeniler*.

(49) Bu dizinin son makalesi, 1. *Almanya'nın Görüşü*, 2. *Rus Emelleri*, 3. *İngiltere'nin Niyeti*, 4. *Fransa'nın Politikası*, 5. *Sevres Antlaşması ve Türkiye'nin Parçalanması*, 6. *İstanbul Sorunu*. 7. *Birleşik Devletler ve Japonya*, 8. *Doğu ve Halkların Hukuku* olmak üzere bölümlere ayrılıyor.

(50) Tümü XII bölüm olan bu yazı dizisinin ilk yedisi Türkiye ile doğrudan doğruya ilgili olmadığı için atlıyoruz. IX. yazı ise 45 günlük aradan sonra 15 Eylül 1923'te başlıyor. Bu yazı dizisi daha sonra kitap haline getirilmiş. *Une enquete aux pays du Levant*, Paris, Plon, s.d.

(51) Trabzon Mebusu Şükrü Bey'in öldürülüşünden ve o günlerin siyasi olaylarından söz ediliyor.

(52) Pierre Loti ile yakın ilişkileri 1902'lere kadar uzanan, onunla aynı görüşleri paylaşan bu ikinci önemli Türk dostu Farrere, bu yazısında, o zaman Türkiye Cumhuriyeti'nin Paris Büyükelçisi olan Ahmet Ferit Tek'in eşi Mufide Tek Hanımefendinin, T.B.M.M. tarafından Loti'ye hediye olarak gönderilen halıyı teslim edişi de anlatılıyor.

128. Maurice BARRES : UNE ENQUETE AUX PAYS DU LEVANT. IX. Antioche et la traversée du Taurus (Akdeniz Ülkelerinde Bir Anket. IX. Antakya ve Terosları Geçiş). 15 Septembre 1923. 5. c., ss. 241, 273.
129. " " : ..... X. Chez les Derviches Tourneurs. (..... X. Mevlevî Dervişlerinin Tekkesinde). 1er Octobre 1923. 5. c., ss. 510-543.
130. " " : ..... XI. L'Ecole Mystique de KONÍA (..... XI. Konya'da Bir Tasavvuf Ekolü). 15 Octobre 1923. 5. c., ss. 721-752.
131. " " : ..... XII. Le Cénotaphe d'Alexandre. Constantinople. Saint-Sophie (FİN) (..... XII. Alexandre'ın Anısına Dikilmiş Mezar. İstanbul. Ayasofya (Son). 1er Novembre 1923. 6. c., ss. 447-483.
132. Maurice PERNOT : LA NOUVELLE TURQUIE. I. Du Sultanat à la République. (Yeni Türkiye. I. Sultanlıktan Cumhuriyete). 15 janvier 1924. I. c., ss. 288-323 (53).
133. " " : ..... II. L'esprit du Nouveau Regime (..... II. Yeni Rejimin Ruhu). 1er Février 1924. I. c., ss. 626-661 (54).
134. Maurice PERNOT : ..... III. Le Gouvernement d'Angora et les activités étrangères (..... III. Ankara Hükûmeti ve Yabancıların Yeni Başkentteki Aktiviteleri). 1er Mars 1924. 2. c., ss. 131-167. (55).
135. René V. GİSCARD : LA SYRIE ET LE LIBAN SOUS LE MANDAT FRANÇAÏS (1923-1924)-(Fransız Mandası

(53) Üç büyük bölümden ilki olan bu yazı kendi içinde küçük bölüklere ayrılmış. 1. *Sultanlığın İlgası, Seçimle Belirlenen Halife*; 2. 1923 *Seçimleri*; 3. *Barışın Karşlanması*; 4. *İstanbul'dan Ankara'ya* 5. *Yeni Meclis*; 6. *Lozan Antlaşması'nın Onaylanması*; 7. *Hükümet ve Millet*; 8 *Anayasal Reform*; 9. *Cumhuriyet*.

(54) II. yazı ise, 1. *Mustafa Kemal Paşa ile Konuşma*; 2. *Antiklerikalizm. Laik Düşünce*, 3. *Antimonarşizm*; 4. *Milliyetçilik*; 5. *Bir Ruh Hali. Bir Eylem Programı*; 6. *Millî Eğitim*; 7. *Ekonomik Durum*; 8. *Yeniden İnşa ve Yeni İnsanlar* olmak üzere sekiz küçük bölüme ayrılıyor.

(55) Son yazı yedi küçük bölüme ayrılmış. 1. *Ankara Tabelası*; 2. *Başkent Ankara; Türkiye ve Güçlü Devletler*; 4. *Yabancıların Yeni Durumu*; 5. *Teknik Yarışmalar*; 6. *Mali İşbirliği*; 7. *Entellektüel Yardımı*.

Altında Suriye ve Lübnan) 15 Avril 1925. 2. c., ss. 838-866.

136. Henry BORDEAUX : LE SECRET DU CEDRE. LAMARTİNE EN ORİENT II. (Servi Ağacının Sırrı. Lamartine Doğu'da I.) 15 juin 1925. 3. c, ss. 742-770.
137. " " : LE SECRET DU CEDRE. LAMARTİNE EN ORİENT II. 1er juillet 1925. 4. c., ss. 66-98.
138. " " : LE VOYAGE DE LAMARTİNE EN ORİENT.- LETTRES İNEDİTES (Lamartine'in Doğu Seyahati. Yayınlanmamış Mektuplar). 15 janvier 1926. .1. c., ss. 347-360.
139. " " : VOYAGEURS D'ORİENT. I. Des Premiers Pelerins à Chateaubriand (Doğu Seyyahları. I. İlk Hacılardan Chateaubriand'a). 15 Mars 1926. 2. c., ss. 314-343.
140. " " : ..... II. Les Maîtres des Dieux (..... II. Tanrıların Efendileri). 1er Avril 1926. 2. c., ss. 562-595.
141. " " : ..... III. Les Voyages Romantiques (..... III. Romantik Geziler) 1er Mai 1926. 3. c., ss. 141-166.
142. " " : ..... IV. Les Modernes (..... IV. Modern Yazarlar). 15 Mai 1926. 3. c., ss. 366-390.
143. " " : ..... V. Le Levant Fendant et Après la Guerre (..... V. Savaştan Önce ve Sonra Akdeniz Ülkeleri). 1er Juin 1926. 3. c., ss. 598-632. (56).
144. Henri de REGNIER : A İSTAMBOUL, AU TEMPS DE LOTİ (1904-1906). (Loti Zamanında İstanbul'da). 15 Juin 1926. 3. c., ss. 826-847.
145. Georges İMANN : ANGORA ET LE MANDAT FRANÇAİS EN SYRİE (Janvier-Mars 1926) (Ankara ve Suriye'de Fransız Mandası. Ocak-Mart 1926) 1er Août 1926. 4. c. ss. 604-625.

---

(56) Bu yazı dizisi daha sonra 2 ciltte kitap halinde toplanmıştır. (Henry Bordeaux. *Voyageurs d'Orient*. Paris, Plon, 1926.)

146. Claude FARRERE : PIERRE LOTI QUAND JE L'AI CONNU (İlk Tanıdığım Zamanki Pierre Loti). 15 Novembre 1926. 6 c., ss. 334-360 (57).
147. Maurice PERNOT : L'INQUIËTUDE DE L'ORIENT: I. La Rêforme Turque. (Doğu'nun Endişesi. I. Türk Reformu). 1er Mai 1927. 3. c., ss. 75-106 (58).
148. " " : ..... : II. Le Devoir de l'Europe (..... : II. Avrupa'nın Görevi) 15 Mai 1927. 3. c., ss. 344-75 (59).
149. C. J. DIAMANDY : LA GRANDE GUERRE VUE DU VERSANT ORIENTALE, 1912-1914. I. Un nouvel "homme malade" en Europe. (Doğu'dan Bakıldığında I. Dünya Savaşı, 1912-14, I. Avrupa'da "Yeni Bir "Hasta Adam"). 15 Decembre 1927. 6. c. ss. 781-805.
150. " " : ..... II. A Constanza (Constanza'da?) 1er Janvier 1928, 1. c., s. 129-144.
151. Ncelle ROGER : AU COEUR DE L'ANATOLIE: 1. La Forteresse. (Anadolu'nun Bağrında: 1. Ankara Kalesi) (60). 15 Juillet 1929. 4. c., ss. 320-341.
152. " " : ..... : II. Pleine Terre (Uçsuz Bucaksız Toprak.) 1er Août 1929. 4. c. ss. 648-677 (61).
153. " " : ..... III. Aux Bords du Tigre. (..... : III. Dicle Kıyılarında). 15 Août 1929. 4. c. ss. 860-883 (62).

(57) Claude Farrère, bu ve 127. sırada verdiğimiz diğer makalesini, *Loti* (Paris, Ernest Flammarion, 1930) başlıklı bir kitapta toplamıştır.

(58) Bu bölümün ara başlıkları. 1. *Ankara'ya Doğru*; 2. *Şapkanın Zaferi*; 3. *Millet Meclisi*, 4. *Türk Reformu ve Batı*; 5. *Ankara Hukuk Okulu, Laik Düşünce*; 6. *Entellektüel Reform*; 7. *Dış Politika. Türkler ve Avrupa*; 8. *Türkler ve Asya*.

(59) II. Bölüm, 1. *Doğu'da Kamu Oyu*, 2. *Milliyetçilik, Din, Yabancı Düşmanlığı*; 3. *Sovyetlerin Doğu Politikası*; 4. *Hıristiyan Misyonları ve Kiliselerin Politikası*; 5. *Doğu ve Milletler Camiati, Avrupa'nın Yapması Gereken* olmak üzere ara bölümlere ayrılıyor.

(60) Bu bölümün ara başlıkları, 1. *Ankara*; 2. *Auguste Mabedi*; 4. *Ankara'nın Bahçeleri*; 4. *Çankaya'da bir Terasta*; 5. *İnşaat Sürdürülmekte*; 5. *Ankara Sûareleri*.

(61) Bu bölümün ara başlıkları: 1. *Kayseri, Büyüleyici Yerler*; 2. *Mistik Kapadokya*; 3. *Bir İslam Kültür Merkezi. Sivas*; 4. *Daima Doğu'ya Doğru*; *Hitit Aslanı*; 6. *Vali Yolu*.

(62) Bu bölümün ara başlıkları da, 1. *Adıyaman*; 2. *Diyarbakır: Siyah Şehir*; 3. *Entellektüel Yetiştirilmesindeki Çaba*; 4. *Olduğumuz Gibiyiz*; 5. *Tanrı'nın Işığı*. Bu dizi, daha sonra, *En Asie Mineur (La Turquie du Ghazi)* (Paris, Fasquelle, 1930) başlığı altında kitap halinde basılmıştır.

154. Albert PINGAUD : L'ENTENTE ET LES BALKANİQUES AU PREMIERS MOİS DE LA GUERRE (Août-Décembre 1914). (Antant ve Balkan Devletleri. Savaşın İlk Aylarında. Ağustos-Aralık 1914). 1er Novembre 1929. 6. c., ss. 48-84 (63).
155. Louis BARTHOU : PIERRE LOTİ. 15 Février 1930. 1. c. ss. 952-973.
156. Le Général GOURAUD : POUR LE MONUMENT AUX MORTS DES DARDANELLES (Çanakkale Şehitleri Abidesi İçin). 1er Juillet 1930. 4. c., ss. 204-208 (64).
157. Henri de REGNIER : EN MEDİTERRANEE (Akdeniz'de). 1er Mai 1931. 3. c., ss. 58-88.
158. Edmond DİSANT : LE CAPİDJİ BACHİ (Kapıcıbaşı) (65). 15 Septembre 1932. 5. c., ss. 147-163.
159. Henry BORDEAUX : L'ENCHENTEMENT DU BOSPHORE (Boğaziçi'nin Büyüsü). 1er Octobre 1932. 5. c., ss. 580- 600 (66).
160. René PINON : CHRONİQUE DE LA QUİNZAİNE-HİSTOİRE POLİTİQUE. "La Turquie et le Sandjak d'Alexandrette". "Türkiye ve İskenderun Sancağı). 1er Février 1937. 1. c. ss. 719-622.
161. Claude EYLAN : NOUVELLE TURQUİE (Yeni Türkiye). 15 Mars 1937. 2. c., ss. 421-440 (67).
162. Charles de CHAMBRUN : DE STAMBOUL A ANKARA. Ma première entrevue avec Gazi Mustafa Kemal. (İstanbul'dan Ankara'ya. Gazi Mustafa Kemal ile ilk Görüşmem.) 15 Octobre 1938. 5. c., ss. 772-796 (68).

(63) Bu yazının ara başlıkları; 1. *Balkan Devletleri ve Savaş*; 2. *Balkan Bloku ve Bulgar Sistemi*; 3. *Rumen Pazarlığı*; 4. *Türkiye'nin Müdahalesi ve İkinci Bulgar Pazarlığı*; 4. *Sırbistan'ın İşgali ve Üçüncü Bulgar Pazarlığı*.

(64) General Gouraud, bu yazının metni olan konuşmayı 9 Haziran 1930 günü Çanakkale'de Şehitler Anıtı'nın açılışında yapmıştır.

(65) Yazar bir meddah hikâyesini fransızcaya çevirmiş yada özetlemiştir.

(66) Bu yazıda ünlü yazarımız Abdülhak Hamit ve eşi Lucienne'den söz ediliyor.

(67) Bu yazının ara başlıkları: 1. *İstanbul'a Varış*; *Yeni Adetler*; 3. *İstanbul'a Karşı*; 4. *Ankara'ya Doğru*; 5. *Yeni Başkent*; 6. *Ziraat Enstitüsü'nü Ziyaret*; 7. *Atatürk'ün Çevresinde*

(68) Chambrun Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi olarak 23 Temmuz 1928'de İstanbul'a geliyor. Bu yazısında da o günlerin en önemli olayı olan Harf Devrimi'ni anlatıp yorumluyor. Chambrun'un bu makalelerini de içeren Türkiye ile ilgili iki kitabı vardır. *Traditions et Souvenirs* (Paris, Flammarion, 1952) ve *Atatürk et la Turquie Nouvelle* (Paris, 1939).

163. Noelle ROGER : LA TURQUIE DE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK - ANADOLU. (M.K. Atatürk'ün Türkiye'si - Anadolu). 1er Décembre 1938. 6. c., ss. 600-624 (69).
164. M. P-B. GHEUSÍ : EN TURQUIE-AU TEMPS DE CONSTANS (70) et d' ABDUL-HAMÍD (Constans ve Abdülhamit Devrinde Türkiye'de). 1er Février 1939 1. c., ss. 624-638.
165. René PINON : CHRONIQUE DE LA QUINZAINE-MUSTAFA KEMAL, "PERE DES TURCS") (..... - "Türklerin Babası). 1er Décembre 1939. 6. c., ss. 710-718 (71).
166. Gabriel HANOTAUX : MON TEMPS. II. A CONSTANTINOPLE (Benim Zamanım. II. İstanbul'da). 15 Février 1941. 1 c. ss. 433-37.
167. " " : MON TEMPS. III. LE SULTAN ET LA SUBLÍME PORTE. (Benim Zamanım. III. Sultan ve Bab-ı Alí). 15 Mars 1941. 2. c., ss. 128-141 (72).
168. " " : ..... IV. LA SOCIETE DE CONSTANTINOPLE ..... IV. İstanbul Sosyetesí). 1er Avril 1941. 2. c., s. 358-371 (73).
169. Jean SAVANT : LA CULTURE GENERALE ET LA TURQUIE NOUVELLE (Genel Kültür ve Yeni Türkiye). 15 Novembre 1943. 6. c., ss. 217-224.
170. P.-O. LAPIE (74) : IMPRESSIONS DE TURQUIE (Türkiye İzlenimleri). 1er Février 1949. 1. c., ss. 479-492 (75).

(69) Bu yazının ara başlıkları: 1. *Ankara Mucizesi*; 2. *Atatürk Dedi ki...*; 3. *Bir Ülkenin Yeni-den Doğuşu*. Ayırbaşım var. Paris, Imp. j. Dumoulin, 1938.

(70) Ernest Constans 1899-1903 (?) yılları arasında İstanbul'da Fransız büyükelçisi idi.

(71) Atatürk'ün 1. Ölüm Yıldönümü için yazılmış kişiliğinden, savaşlarından ve devrimlerinden söz eden bir yazı.

(72) Bu bölümün ara başlıkları. 1. *Türkler, Sultan ve Bab-ı Alí*; 2. *Elçilikler ve Lövanten Hayatı*.

(73) Dizinin son yazısının ara başlıkları: 1. *İstanbul'da Sosyete*; 2. *Eski Eser Avı*; 3. *Kapalıçarşı*.

(74) Hüseyin Cahit Yalçın'ın dostu olan yazar, onun davetlisi olarak Ankara'ya gelmiş. Bu makalesinde Atatürk'den, İsmet İnönü'den ve o günün Türkiye'sinden söz ediyor.

(75) Taradığımız koleksiyonda, 15 Ağustos 1944-1 Ocak 1948 yılları arasında kalan sayılar yoktu, ya da bu dört yıllık dönemde dergi yayınına ara vermişti.

171. Charles de CHAMBRUN : DU PHANAR AU VATİCAN (Fener Patrikhanesi'nden Vatikan'a). 15 Avril 1949. 2. c., s. 612-627.
172. Gabriel HANOTAUX : LA QUESTION D'ORIENT - CARNETS PUBLIES PAR G. L. JARAY. (Şark Mes'elisi.- G.L. Jaray'ın Yayımlandığı Notlar) 15 Octobre 1950. 5 c., ss. 577-597 (76).
173. Claude FARRERE : RETOUR EN TURQUIE (Türkiye'ye Dönüş). 1er Sept. 1951. 5. c., ss. 49-58.
174. René PINON : L'EUROPE ET LE PROCHE-ORIENT (Avrupa ve Yakın-Doğu). 15 Sept. 1951. 5 c., ss. 229-242 (77).
175. André BLUM : L'HELLENISME A CONSTANTINOPLE APRES LA CONQUETE TURQUE (Türklerin Fethinden Sonra İstanbul'da Yunancılık). 1er Mai 1953. 4. c., ss. 23-193.
176. Albert SARRAULT : MON AMBASSADE EN TURQUIE (Türkiyede Elçiliğim). 1er Juil. 1953. 4. c., ss. 47-73 (78).
177. Adolphe BOSCHOT : LES PEINTRES ORIENTALISTES ET THEOPHILE GAUTIER (Orientalist Ressamlar ve Théophile Gautier). 1er Déc. 1954. 6. c., ss. 430-440.
178. Pierre LYAUTEY : HEURES DE TURQUIE (Türkiye'de Geçirdiğim Saatler). 1er Fév. 1955. 1. c. ss. 433-443.
179. Dr. Lutwik BISKUPSKI : LA MAISON DE LA SAINTE-VIERGE A EPHÈSE (Aziz Bakire'nin Efes,teki Evi). 15 Mars 1955. 2. c., ss. 342-349.
180. Pierre LYAUTEY : HEURES D'ORIENT (Doğu'da Geçirdiğim Saatler). 15 Sept. 1955. 5. c., ss. 219-237 (79).

(76) Bu makalede, Gabriel Hanotaux'un Rusya'da Fransız büyükelçisi iken Mart-Nisan 1897) o devrin Fransız Dışişleri Bakanı'na yazdığı, kısmen Türkiye ile yakından ilgili mektup-raporlar aynen veriliyor ve kısaca yorumlanıyor.

(77) Bu yazıda, Yeni Türkiye'nin Yakın Doğu politikasındaki yeri, önemi belirtiyor. Ayrıca Atatürk'den, İnönü'den, A. Menderes'ten ve Demokrat Parti'den söz ediliyor.

(78) Yazar, Türkiye'ye Nisan 1925'te gelmiş elçi olarak. Makalesinin ara başlıkları şöyle: 1. Ankara'ya İlk Seyahat; 2. Mobilyan'ın Hikâyesi; 3. İkinci Ankara Seyahati; Ankara Süareleri; 5. Katolik Protektorası.

(79) Yazar bu makalesinde, Ankara'dan, Türkiye'nin tarihinden, yeni politikasından söz ediyor.

181. Marechal LYAUTEY : LETTRES DU MAROC - LA QUESTION DU KALIFAT (Marekes Mektupları - Halifelik Sorunu). 15 Jan. 1956. 1. c., ss. 193-206. (80)
182. Paul MOUSSET : CHOSES VUES A CHYPRE (Kıbrıs'ta Gördüklerim). 15 Nov. 1956. 6. c., ss. 244-261.
183. Albert DUBEU : CLAUDE FARRERE. 1er Juil. 1957. 4. c., ss. 325-329.
184. Mireille ALBRAND : CROQUIS DE TURQUIE (Türkiye Kroki). 1er Juil. 1958. 4. c.' ss. 122-136 (81).
185. Gilbert LAUZUN : PROMENADE A CHYPRE (Kıbrıs'ta Gezinti) 1er Mai 1959. 2. c., ss. 39-47.
186. Pierre LYAUTEY : DANS LE GUEPIER DE CHYPRE (Arı Kovanı Kıbrıs,ta). 1er Mai 1964. 3. c., ss. 56-65.
187. Zinaiada SCHAKOVSKOY : EXİLE A CONSTANTİNOPLÉ (İstanbul'da Sürgün) (82) 1er Sept. 1965. 5. c., ss. 72-83.

MAKALELERİN BELİRLİ KONULARA GÖRE TASNİFİ

— GENEL TARİH VE OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA DEVLET YÖNETİMİ:

: 3., 5., 8., 9., 10., 11., 12., 18., 21., 23., 24., 25., 27., 30., 32., 39., 40., 41., 44., 48., 49., 50., 56. 59., 63., 64., 66., 75., 78., 87., 88., 89., 93., 94., 101., 102., 103., 110., 112., 115., 118., 122., 148., 149., 167., 181., 182., 184., 185.,

— DENİZ SAVAŞLARI VE BOĞAZLAR SORUNU

: 3., 5. 6., 2., 7., 11., 18., 30., 48., 64., 105., 106., 107., 122., 156.,

— BALKANLAR (Rumeli, Bosna-Hersek) İLE İLGİLİ OLAYLAR

: 1., 12., 19., 21., 28., 43., 45., 46., 47., 69., 70., 71., 76., 81., 84., 94., 96., 99., 100., 101., 107., 108., 113., 149., 150., 154.

(80) Sözü edilen mektuplar iki tane. Birincisi, 15 Haziran 1915'te, devrin Dışişleri Bakanı. M. Delcassé'ye, ikincisi 22 Aralık 1915'te yine devrin Fransız Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a yazılmış.

(81) Bu yazının ara başlıkları: 1. *Kayseri Bölgesi*; 2. *Türk Kadını*; 3. *Bir Düşün*; 4. *Fakir Fakat Asil Bir Millet*; 5. *Bir Türk Yolu*; 6. *Büyük Bir Liman: İzmir*; 7. *Efes*; 8. *Bergama*; 9. *Yeşil Bursa*; 10. *Bir Türk Hamamı*; 11. *Dostumuz Türkiye*.

- JÖN TÜRKLER : 78., 82., 86., 87., 88., 89., 90., 95.
- TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ : 41., 44., 58., 60., 75., 114., 122., 123., 135., 143., 145., 160., 172., 175.
- TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ : 24., 25., 27. 30., 31., 37., 48., 75., 122., 172., 187.
- OSMANLI YÖNETİMİNDE YUNANİSTAN-TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ : 2. 4., 5. 6., 10., 16., 18., 33., 34., 38., 45., 56., 57., 61., 112., 175.
- TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ : 37., 52., 66., 75., 112., 122.
- TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ : 22., 67. 75., 109., 112., 122.
- TÜRK-İTALYAN İLİŞKİLERİ : 63., 97., 98.
- DOĞU SORUNU : 22., 26., 31., 37., 54., 67., 79., 80., 147., 172.
- ERMENİ SORUNU : 53., 62., 109., 121.
- DİĞER AZINLIKLAR : 21., 24. 44., 45., 46., 47., 69., 70., 83., 121., 148., 171.
- ESKİ VE YENİ TÜRKİYE'de EĞİTİM VE KURUMLARI : 17., 91., 120., 130., 147., 161., 169.
- ESKİ VE YENİ TÜRKİYE'DE REFORMLAR : 24., 49., 50., 71., 69., 76., 147., 148., 161., 163., 170.
- DİNLE (Karışık) İLGİLİ KONULAR : 21., 31., 60., 83., 92., 116., 120., 121., 129., 130., 147., 148., 153., 176., 180.
- YENİ TÜRKİYE-ANKARA : 118., 119., 120., 122., 124., 125., 126., 132., 133., 134., 145., 147., 148., 151., 152., 153., 161., 162., 163., 165., 168., 169., 170., 173., 176., 178., 183., 186.
- İSTANBUL : 43., 64., 103., 118., 122., 131., 144., 158., 159., 164., 166., 167., 168., 173., 187.
- BATI ANADOLU-İZMİR : 2. 3., 15., 35., 44., 51., 179.
- GÜNEY ANADOLU : 36., 125., 128., 153., 157., 160.
- ESKİ VE YENİ TÜRK KADINI : 13., 15., 16., 65., 72., 88., 89., 90., 120., 184.

— EDEBİYAT (Egzotik Edebiyatta
Türkiye ve Türkler)

: 13., 14., 15., 28., 29., 55., 65., 68., 72.,
73., 74., 77., 85., 104., 117., 124., 125.,
127., 128., 129., 136., 137., 138., 139., 140.,
141., 142., 143., 144., 146., 151., 152., 153.,
155., 158., 159., 164., 166., 167., 173., 177.,
183.

MAKALELERİN YAZARLARININ VE MAKALELERDE SÖZÜ EDİLEN
ÖNEMLİ KİŞİ ADLARININ ALFABETİK ENDEKSİ

ABDÜLHAK HAMİT : 159,
ABDÜLHAMİT II. : 40., 43., 78., 88., 95., 164., 166., 167., 168.
AHMET-RIZA BEY : 86., 87., 88.
ALBRAND, Mircille : 184.
ALİ PAŞA : 52.
ANTELME, Jeanine : 110.
ATATÜRK : 119., 133., 162., 163., 165., 170., 174.

-B-

BARRES, Maurice : 124., 125., 128., 129., 130., 131.
BARTHOU, Louis : 155.
BENEDETTI, Comte : 52., 54.
BERTRAND, Louis : 79., 80., 82., 83., 91., 92.
BISKUPSKI, Adolphe : 177.
BLUM, André : 175.
BONET-MAURY, G. : 60.
BORDEAUX, Henry : 136., 137., 138., 139., 140., 141., 142., 143., 159.
BOSCHOT, Adolphe : 177.
BRUNETIERE, Ferdinand : 68.
BURNOUF, Emile : 18., 44.

-C-

CANARIS, Amiral : 5.
CARLIER, Emile : 62.
CAVİT BEY : 95.
CHAMBRUN, Charles de : 162., 171.
CHARMES, Gabriel : 39., 40., 41., 42.
CHATEAUBRIAND, René : 104., 139.
CHEVRILLON, Andre : 142.
COLLIGNON, Maxime : 36., 36.

CONSTANS, Ernst	: 164.
COPPE, François	: 29.
CIPPON, Jean	: 23.
CUCHEVAL CLARIGNY	: 26.

-D-

DE BREVES	: 23.
DEGOUY, Contre-Amiral	: 105., 106., 107.
DE LA CROIX	: 23.
DERVIŞ VAHDETİ	: 86.
DESCHAMPS, Gaston	: 49., 50., 51.
DESCHANEL, Paul	: 123.
DIAMANDY, C. J.	: 149., 150.
DISANT, Edmond	: 158.
DOUMIC, René	: 55., 74., 77.
DRAPEYRON M.-L.	: 23.
DUBEUX, Albert	: 183.
DUMONT, Albert	: 1.
DU VIGNAU	: 23.

-E-

ENVER BEY (Paşa)	: 88.
EYLAN, Claude	: 161.
EYNAUD, Albert	: 13., 14. 15.

-F-

FARRERE, Claude	: 127., 173., 183.
FATİH SULTAN MEHMET	: 29.
FEBURE, Michel	: 23.
FLAUBERT, Gustave	: 141.

-G-

GIRAUD, Victor	: 73.
GERARD, Auguste	: 113.
GHEUSI, M.P.-B.	: 164.
GISCARD, René V.	: 135.
GOURAUD, Général	: 156.
GRAVIÈRE, Jurien de la	: 2. 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12.

-H-

HALGAN, Amiral	: 3.
HANOTAUX, Gabriel	: 166., 167., 168., 172.
HEREDÍA, José Maria de	: 72.
HOUSSAYE, Henri	: 34.
HOUVILLE, Gérard d'	: 72.

-I-

İBRAHİM PAŞA (Mısırlı)	: 6.
İMANN, Georges	: 145.
İNÖNÜ, İsmet	: 170., 174.

-K-

KHORAT, Pierre	: 113.
KIBRISLI MEHMET PAŞA	: 16.
KLACZKO, Julien	: 31.,32.

-L-

LAMARTINE, Alphonse de	: 136., 137., 138.
LAMY, Etienne	: 58.
LA NOUE	: 23.
LAPIE, P.-O.	: 170.
LAUZUN, Gilbert	: 185.
LAVELEMLE, Emile de	: 37., 38., 43.
LEROY-BEAULIEU, Anatole	: 24., 25.
LEVY, Raphael-Georges	: 93.
LORIN, Henri	: 108.
LOTI, Pierre	: 55., 65., 73., 117., 127., 141., 144., 146., 155
LUSIGNE	: 23.
LYAUTEY, Pierre	: 178., 180., 186.
LYAUTEY (Mareşal)	: 181.

-M-

MAHMUD NEDİM PAŞA	: 78., 88.
MAHMUD ŞEVKET PAŞA	: 88., 89., 95.
MAHON, Patrice	: 100.
MALLETERRE, Le Général	: 112.
MASSON, Pierre-Maurice	: 104.
MEHMET, Sultan V.	: 87., 88., 95.

MEHMET ALİ PAŞA (Mısırlı) :	5.
MENDERES, Adnan	: 174., 180.
MERRUAU, Paul	: 30.
MİLLE, Pierre	: 56., 57.
MİTHAT PAŞA	: 78.
MOSER, M. H.	: 42.
MOUSSET,	: 182.
MUSTAFA KEMAL.	: 119., 133., 162., 163., 165., 170., 174.
MUSURUS PAŞA	: 52.
MOUY, Charles de	: 59., 61.

-N-

NERVAL, Gérard de	: 141.
NİYAZİ BEY	: 88.

-P-

PERNOT, Maurice	: 118., 119, 120., 121., 122., 132., 133., 134., 147., 148.
PINGAUD, Albert	: 154.
PINON, René	: 63., 64., 66., 67.,69.,70., 71., 75., 76., 78., 81., 84., 94., 95., 96., 97., 99., 101., 102., 103., 115., 126., 160., 165., 174.
POSTEL	: 23.
PRENS SABAHATTİN	: 86.
PRESSENSE, Francis de	: 53.

-R-

REGNİER, Henri de	: 72., 85., 144., 157.
REŞİT PAŞA (Mustata?)	: 52.
ROGER, Noelle	: 151., 152., 153., 163.

-S-

SAİT PAŞA	: 88.
SALVE	: 17.
SARRAULT, Albert	: 176.
SAVANT, Jean	: 169.
SCHAKOYSKOY, Zinaida	: 187.
SCHLUMBERGER, Gustave	: 103.
SULLY	: 23.

-Ş-

ŞÜKRÜ BEY, Trabzon Mebusu : 126.

-T-

TAILLANDIER, Saint-René : 114.
TALAT PAŞA : 95.
TEK, Mufide (Ahmet Ferit) : 127.
TEPEDELENLİ ALİ PAŞA : 28.
TINAYRE, Mme Marcel : 86., 87., 88., 89., 90.

-V-

VALBERT, M.G. : 22., 27.
VANDELBOURG, M.-H.R. de : 98.
VOGUE, Eugène Mèlchior de : 28., 33., 141.

-Y-

YALCIN, Hüseyin Cahit : 169.
YRIARTE, Charles : 19., 20., 21.

Bibliyoğrafyamızın girişinde de belirttiğimiz gibi, üç ayrı biçimde dökümünü yaptığımız 187 makalenin sayısına, yazıldıkları dönemlere ve içeriklerine bakarak bazı sonuçlar çıkarabilir, yorumlar yapabiliriz. Fransa'da 1871-1971 yılları arasında yüzlerce edebiyat, sanat, tarih ve siyaset dergisi çıktığını, yüzbinlerce kitap basıldığını düşünenler, dergilerden yalnızca birinin, yalnızca son yüz yılından yola çıkarak bir takım sonuçlara, yorumlara varmanın tutarsız olacağını savunabilirler. Ancak gerek edebiyat, gerek tarih bilgilerimizi yoklarsak, bu verilerle varmak istediğimiz yargıları önemsetebiliriz. Daha önceki araştırmalarımıza kaynakça sağlamak için çeşitli kütüphanelerde birçok dergi, gazete, bibliyoğrafya taradık. Bunların içinden sadece o günkü araştırma konumuzu ilgilendirenleri çıkarıp fişledik. Bununla beraber bu işi yaparken gördük ki Fransa'da basın bir güç oluşturduğu 19. yüzyıldan başlayarak özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, günlük gazetelerde, haftalık, onbeş günlük ve aylık olarak çıkan hemen hemen tüm yayınlarda Türkiye ve Türklerden söz eden yazılara her defasında rastlamak olasıydı. Ayrıca bunların hangi dönemlerde ve tarihlerde azalıp çoğaldığını, hangi konularda çokça yazıldıklarını da görebildik. Bunların eksiksiz bir bibliyoğrafyasını yapmanın kolay olabileceğini dahi sanmıyoruz. Hele aynı kişi tarafından denenirse.

O halde elimizdeki ve kafamızdaki makalelerden yola çıkarak bir takım sonuçlara varmak gerekir. Yalnızca bunları incelemek bile yapılmışa değer ve yararlı olabilir.

Kanımazca Türkiye'yi belli bir dönemde yabancı basında sözü sık sık edilen bir ülke durumuna getiren ve yine başka bir dönemde unutturan, gözden düşüren etkenleri, olguları kabaca iki bölüme ayırabiliriz: *Edebiyat* ve bugün *Tarih* dediğimiz, o yılların uluslararası ilişkileri, savaşları, barışları, tecimsel ilişkilerin tümü.

Birçok rezzamına esin kaynağı arayan, bir çoğunu ülkemize kadar gönderen resim sanatını bir yana bırakıp edebiyat açısından bakarsak, Türkiye ve Türklerin 17. yüzyıldan beri *Egzotik Fransız Edebiyatı*'nda en büyük yeri aldığını, en çok sözü edilen ülke olduğunu görürüz. Biz burada bunun nedenlerini sıralamaktan, gelişmesini anlatmaktan çok madalyonun öbür yüzünden, bugün de geçerli olan bir durumdan söz edeceğiz. Cumhuriyet döneminin başlaması ile Fransa'da Pierre Loti ve Claude Farrère gibi yazarların çabalarına rağmen egzotik edebiyatın modasının geçmiş olması, 20. yüzyıl başlarında Yeni Türkiye'nin batılılaşmak, modern bir ülke olmak yolunu seçmesi, Eski Türkiye'nin edebiyatçılar ve sanatçılar gözünde çekici olan özelliklerini kaybettirmişti.

Yüzyıllar boyunca dilinin ve alfabesinin ayrı oluşu yüzünden, Batı'ninkinden çok farklı ama en az onunki kadar özgün ve değerli olan edebiyat, sanat ve kültürünü, *kendi öz sanatçıları, edebiyatçıları* aracılığı ile Batı'da sergileyememiş, duyuramamıştı Türkiye. Bu bir bakıma Cumhuriyet öncesi için olduğu kadar sonrası için de doğaldı. Çünkü bir yığın sorun içinde öncelik kazanmamıştı. Yetişen az sayıda aydınlar kendi halkına dönük olmak zorundaydı. Bu yüzden de gelen, gören, yazıp çizen hep Batılıların kendileri olmuştu. Diğer taraftan bu alış-veriş dengeli, karşılıklı değildi. Sonunda bıktılar. Biraz sonra sözünü edeceğimiz ikinci gruptaki etkenlerin, olguların da yardımı ile Türkiye'yi bıraktılar, unuttular, Gözlerini başka ülkelere, daha uzaktaki bilinmeyenlere çevirdiler.

Oysa Fransa karşısında bir İspanya'nın, bir İtalya'nın, İngilterenin, Almanya'nın durumu aynı değildi. Onlarda sanat, edebiyat, kültür alışverişi hep dengeli bir biçimde sürmüştü, halen de sürüyor. Nedenler araştırmak, bulmak kolay. Örneğin "Bu doğal, çünkü onların dilleri, kültürleri, aynı kaynaktan beslenmiş, besleniyor. Dilleri ve toplumsal yapıları aşağı yukarı aynı." diye kestirip atmak olası. Batılılaşma sürecinde, Türkiye'nin Batı'dan, Fransa'dan, kapılarını ardına kadar açarak, birçok şey aldığını, almakta olduğunu, bunu istediğini kimse yadsıyamaz. Diğer birçok ulus gibi biz de, tüm sanat ve edebiyat dallarında onların biçimlerini, yöntemlerini benimsedik, kullandık, kullanıyoruz. Ama diğer ulusların aksine, içeride kendi çağdaş düşüncemizi, kültürümüzü, sanatımızı onların kalıpları, biçimleri, yöntemleri ile az da olsa yansıtmamıza karşın, Batılıların yadırgamayacağı bu yöntem ve biçimlerden yararlanıp kendi öz kültürümüzü, düşüncemizi, sanat çalışmalarımızı varolan yeteneklerimizle beğeniden yoksun kalmayacak biçimde Batı'ya götüremedik, yollayamadık. Okullarımızda onların dillerini okutmamıza karşın, bu dillerden yararlanarak onların sanat ve edebiyat dünyalarında, dergilerinde düzenli olarak birkaç yaprakçık olsun tutamadık. Tiyat-

rcularının sahnelerini birkaç gece için olsun dolduramadık. "Bizimkiler de var. Biz de varız!" diyemedik. Son yıllarda kendi özel girişimleri, olağanüstü çabaları ile bizi, sanat ve edebiyatımızı Batı'ya götürmeği deneyen sanatçılarımıza da yardım etmek yerine, pasaport vermemeye dek varan engellemeler yapıldı, yapılmakta.

Düşüncelerimizi daha çok dağıtmadan konumuza dönelim. Kısaca söylersek Türkiye'den Fransa'da, Fransız edebiyatında söz edildiyse, bu bizim çabalarımızla olmadı. Onların başlattığı ve bitirdiği bir moda yüzünden oldu. Biz de bu durumu, bu tutumu benimsedik. Edebiyatı ve sanatı evrenselliği içinde düşünmedik yüzyıllar boyunca; evrensel yapıtlar yarattık ama kendimiz için, başkalarına götürmeği, göstermeği düşünmeksizin.

Ülkemizden söz ettiren, bugün tarihin konusu içinde değerlendirdiğimiz ilişkilere gelince elimizdeki makalelerin konularına göre dökümü açıkça ortaya koyuyor ki, Cumhuriyet öncesinde Türkiye kendisinden, elinde tuttuğu, Batılıların ağızını sulandıran topraklar, çıkarlar, girdiği hemen hemen tüm savaşlar ve stratejik konumu ile söz ettiriyordu. 20. yüzyılın ilk çeyreği için de bu böyleydi. Bu etkiler ve özellikler ortadan kalkınca, sürekli bir barış sağlanınca makalelerin sayısı, giderek sayfa sayıları azalıyor.

Rakamlara başvurunca şu ilginç karşılaştırmalar ortaya çıkıyor. Taradığımız yüz yıllık dönemi, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere kabaca ellişer yıllık iki bölüme ayırdığımızda, birinci dönemde, yirmiüç makale yazılmış olmasına karşın ikinci dönemde altmışdört makale yazılmış. Yine bu altmışdört makaleden onyedisi Eski Türkiye'den söz ediyor. Birinci elli yıldaki yüzyirmi üç makale toplam 3815 sayfa ederken, ikinci elli yılda yazılanlar 1236 sayfa. Bunlardan sözünü ettiğimiz, Eski Türkiye ile ilgili onyediy makalenin 275 sayfasını çıkarırsak geriye 961 sayfa kalıyor.

İkinci elli yılı ikiye ayırırsak, Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen birinci dönemde 1058 sayfalık 49 makaleye karşılık, ikinci döneminde 178 sayfalık 15 makale yazılmış, Daha doğrusu 1965 yılında kadar 15 makale yazılmış, ondan sonraki altı yıl içinde hiç makale yok. Üzerinde en çok düşünmemiz gereken de bu. Türkiye, edebiyat, sanat ve uluslararası ilişkilerde, politikada sesini duyuramıyor. Giderek siliniyor, unutuluyor. Kendinden söz ettirmenin, süregelmiş birtakım önyargıların silinmesinin politikacıların çabaları dışında başka yolları da olsa gerekir. Bunlardan biri, belki de en önemlisi, en etkili, en süreklisi, yazarlarımıza, ressamlarımıza, müzisyenlerimize, yontucularımıza kısaca tüm sanatçılarımıza olanaklar hazırlamak. Politik görüşlerde ayırım yapmaksızın - çünkü artık Batı'da insanlar başkalarının politik görüşlerine, renklerine, ana soylarına değil sundukları yapıtlara bakıyorlar - sanatçılarımıza, edebiyatçılarımıza dünyanın dört bir yanına giden kapıları açmak. Böylece sanat, sanatımız adına başkaları değil, biz konuşmaya başlayabiliriz.

Bitirirken, *La Revue des Deux-Mondes*'dan başka dergi ya da dergilerin tarandığında aşığı yukarı aynı gözlemlerin ortaya çıkabileceğı konusundaki varsayımımızı yineleyelim. Elimizdeki ilerde tamamlayıp değerlendirmegi düşündüğümüz Türkiye ve Türklerle ilgili başlangıcından günümüze kadar yayınlanmış Fransızca kitapların bibliyografyası da aynı gözlemleri ortaya koyacak.

Erzurum 1975